

KELAJAK KOMPETENSIYALARI KONTEKSTIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IQTISODIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH

Boltayeva Nasiba Ilhom qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

“Maktabgacha ta’lim” kafedrası mustaqil tadqiqotchisi,

Buxoro innovatsiyalar universiteti o’qituvchisi

Tel: +998 91 240 27 97

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning dolzarbligi kelajak kompetensiyalari (Future Skills) nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Erta yoshda shakllanadigan moliyaviy tushunchalar va xulq-atvor modellari bolaning butun hayoti davomida iqtisodiy qarorlar qabul qilish qobiliyatiga ta’sir ko’rsatishi asoslanadi. Maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar, o’yin orqali ta’lim usullari va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so’zlar: iqtisodiy savodxonlik, maktabgacha ta’lim, kelajak kompetensiyalari, moliyaviy ta’lim, o’yin texnologiyalari, iqtisodiy ijtimoiylashuv.

Аннотация. В статье анализируется актуальность формирования экономической грамотности у детей дошкольного возраста с точки зрения будущих компетенций (навыков будущего). Она основана на том факте, что финансовые концепции и модели поведения, сформированные в раннем возрасте, влияют на способность ребенка принимать экономические решения на протяжении всей жизни. В статье представлены современные педагогические подходы, методы развивающих игр и практические рекомендации.

Ключевые слова: экономическая грамотность, дошкольное образование, компетенции будущего, финансовое образование, игровые технологии, экономическая социализация.

Abstract. The article analyzes the relevance of forming economic literacy in preschool children from the perspective of future competencies (Future Skills). It is based on the fact that financial concepts and behavioral models formed at an early age affect the child's ability to make economic decisions throughout his life. The article presents modern pedagogical approaches, methods of educational games and practical recommendations.

Keywords: economic literacy, preschool education, future competencies, financial education, game technologies, economic socialization.

Kirish

Zamonaviy dunyoda iqtisodiy savodxonlik insonning muvaffaqiyatli ijtimoiy hayoti uchun zarur bo’lgan asosiy kompetensiyalardan biriga aylandi. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) hamda jahon ta’lim ekspertlari “kelajak kompetensiyalari” (Future Skills) tushunchasini ilgari surib, ularning tarkibiga

moliyaviy savodxonlik, tanqidiy fikrlash, mas'uliyatli qaror qabul qilish va resurslarni boshqarish ko'nikmalarini kiritmoqda.

Kelajak kompetensiyalari – bu shaxsning tez o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va qadriyatlar majmuidir. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- tanqidiy va analitik fikrlash;
- ijodiy yondashuv;
- kommunikativ kompetensiya;
- jamoada ishlash ko'nikmasi;
- raqamli savodxonlik;
- moliyaviy va iqtisodiy savodxonlik;
- tashabbuskorlik va tadbirkorlik;
- mas'uliyatli qaror qabul qilish.

Iqtisodiy savodxonlik mazkur kompetensiyalar tizimida alohida o'rin egallaydi. Chunki u insonning resurslardan oqilona foydalanishi, xarajatlarni rejalashtirishi va iqtisodiy qarorlar qabul qilishi uchun asos yaratadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, asosiy iqtisodiy tushunchalar va pul bilan bog'liq xulq-atvor odatlari aynan maktabgacha yoshda (3–7 yosh) shakllana boshlaydi. Aynan shu davrda bola “qiymat”, “almashinuv”, “tejamkorlik” va “mehnat samarasi” kabi dastlabki tasavvurlarga ega bo'ladi. Shu bois iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirishni maktabgacha ta'lim bosqichidan boshlash pedagogik jihatdan asoslangan yondashuv hisoblanadi.

Asosiy qism

Iqtisodiy savodxonlik tushunchasi va uning maktabgacha yoshdagi xususiyatlari. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun iqtisodiy savodxonlik murakkab moliyaviy bilimlar emas, balki kundalik hayotda uchraydigan iqtisodiy hodisalar haqidagi elementar tasavvurlar majmuasidir. Bu yoshda quyidagi asosiy yo'nalishlar ajratib ko'rsatiladi: pul va uning vazifasi haqidagi tasavvur; ehtiyoj va istakni farqlash; mehnat va daromad o'rtasidagi bog'liqlik; tejamkorlik va resurslardan oqilona foydalanish; almashinuv va savdo munosabatlari haqidagi boshlang'ich tushunchalar.

Bu tasavvurlar bolaning iqtisodiy ijtimoiylashuvi (economic socialization) jarayonining tarkibiy qismi bo'lib, oila, tengdoshlar va ta'lim muhiti ta'sirida shakllanadi.

Kelajak kompetensiyalari bilan bog'liqlik. Iqtisodiy savodxonlik kelajak kompetensiyalari tizimida alohida o'rin tutadi va boshqa ko'nikmalar bilan uzviy bog'liq. Mas'uliyatli qaror qabul qilish bilan bog'liqligi shundaki, chegaralangan resurslar sharoitida tanlov qilishni o'rganish bola uchun iqtisodiy fikrlashning asosini tashkil etadi. Tanqidiy fikrlash bilan aloqasi reklama va iste'mol bosimini baholash, “kerakli” va “keraksiz” narsalarni ajratish orqali namoyon bo'ladi. Hissiy intellekt bilan bog'liqlik esa kechiktirilgan qoniqish (delayed gratification) qobiliyatini, ya'ni darhol istakni qondirish o'rniga uzoq muddatli maqsadni ko'zlash ko'nikmasini rivojlantirishda ko'rinadi.

Pedagogik yondashuvlar va usullar

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida iqtisodiy tarbiya quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozim:

1. Yosh xususiyatlarini hisobga olish

Bolalarga murakkab iqtisodiy kategoriyalar emas, balki ularning yoshiga mos tushunchalar berilishi kerak. Masalan: pul; mehnat; mahsulot; tejash; xarid; kasblar.

2. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv

Iqtisodiy bilimlar amaliy faoliyat orqali shakllantiriladi: rolli o'yinlar; didaktik o'yinlar; mini-loyihalar; kuzatishlar; suhbatlar.

3. Integratsiyalashgan ta'lim

Iqtisodiy savodxonlik boshqa ta'lim yo'nalishlari bilan bog'liq holda tashkil etiladi: matematika; nutq rivojlantirish; ijtimoiy-hissiy rivojlanish; atrof-muhit bilan tanishtirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

Syujetli-rolli o'yinlar. "Do'kon", "Bank", "Kafe", "Bozor" kabi o'yinlar orqali bolalar sotuvchi va xaridor rollarini bajaradi, pulning almashinuv vositasi sifatidagi vazifasini amaliy o'zlashtiradi.

Didaktik o'yinlar va loyiha faoliyati. Buyumlarni guruhlash, narxlarni taqqoslash, oddiy "byudjet" tuzish kabi mashg'ulotlar mantiqiy fikrlash bilan birga iqtisodiy tushunchalarni mustahkamlaydi.

Ertaklar va badiiy asarlar. Ko'plab xalq ertaklari va hikoyalarda mehnat, tejamkorlik va halol daromad mavzulari mavjud bo'lib, ular orqali bolalarga axloqiy-iqtisodiy qadriyatlar singdiriladi.

Vizual va raqamli vositalar. Yoshga mos ta'lim ilovalari, multfilmlar va interaktiv o'yinlar zamonaviy bolalar uchun iqtisodiy tushunchalarni jozibali tarzda yetkazib beradi.

Oila va ta'lim muassasasi hamkorligi. Iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishda oilaning roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onalar farzandiga xaridlar paytida tanlov qilishda ishtirok etish imkonini berishi, cho'ntak puli amaliyotini izchil joriy etishi va shaxsiy namuna ko'rsatishi muhim. Maktabgacha ta'lim muassasasi esa ushbu jarayonni tizimli, ilmiy-pedagogik asosda tashkil etib, oila bilan hamkorlikda olib borishi lozim.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirish kelajak kompetensiyalarini shakllantirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Erta yoshda shakllangan iqtisodiy tasavvurlar va xulq-atvor odatlari bolaning kelajakda mas'uliyatli, mustaqil va moliyaviy savodli shaxs bo'lib yetishishiga zamin yaratadi. Bu vazifani samarali amalga oshirish uchun o'yinga asoslangan pedagogik texnologiyalardan foydalanish, oila va ta'lim muassasasi hamkorligini mustahkamlash hamda ta'lim mazmunini bolaning yosh xususiyatlariga moslashtirish zarur. Iqtisodiy ta'limni maktabgacha bosqichdan boshlash zamonaviy ta'lim paradigmasi talablariga to'liq mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent.
2. "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi. — Toshkent.

3. OECD. Future of Education and Skills 2030: Conceptual Learning Framework. — Paris: OECD Publishing.
4. OECD/INFE. Financial Education for Children and Youth. — Paris: OECD Publishing.
5. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020. 4. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkolы. – M., 2000. – 441 s.
6. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 2003. – S. 65.